

ZUZANA OBERTO VÁ

 <https://orcid.org/0000-0002-5766-4081>

Univerzita Komenského v Bratislave, Slovakia

Climate fiction w badaniu i nauczaniu literatury w środowisku uniwersyteckim^{*}

Climate fiction in academic research and the teaching of literature in university courses

Abstract: Zuzana Obertová presents the term climate fiction and points out its relationship to science fiction. She draws attention to the problem of reducing the idea of climate fiction to a type of genre literature. She gives examples of climate fiction by Polish and Slovak authors and presents ecocriticism as a research method for climate fiction as well as climate change literature in a broad sense. She sums up the state of ecocriticism in Poland and Slovakia.

Keywords: climate fiction, anthropocene fiction, ecocriticism, ecopoetics

Abstrakt: Autorka przedstawia termin *climate fiction* (fikcja klimatyczna), wskazuje na jego związek z fantastyką naukową i zwraca uwagę na problem ograniczania *climate fiction* do literatury gatunkowej. Podaje przykłady utworów polskich i słowackich autorów. Wskazując na ekokrytykę jako narzędzie do badania fikcji klimatycznej, ale także literatury związanej ze zmianami klimatu w szerszym rozumieniu, podsumowuje stan badań ekokrytycznych w Polsce i na Słowacji.

Słowa kluczowe: *climate fiction*, *anthropocene fiction*, ekokrytyka, poetyka ekologiczna

* Niniejsze opracowanie powstało w ramach projektu VF nr 22020071 (grant strategiczny): *The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations* (HEC). Projekt jest współfinansowany przez rządy Czech, Węgier, Polski i Słowacji w ramach Grantów Wyszehradzkich z Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego, którego misją jest propagowanie idei zrównoważonej współpracy regionalnej w Europie Środkowej.

Climate fiction is a vast array of different kinds of literary products that touch on climate change. From memoirs [...], to novels, to youth fiction [...], to film. Climate fiction is a multimedia, multigenre project, that authors have been pursuing in an attempt to tell the story of climate change.

(LeMenager, 2017)¹

Pojęcie *climate fiction* jest przez Stephanie LeMenager z Uniwersytetu w Oregonie rozumiane szeroko. Można jednak wysunąć wniosek, że taka definicja odpowiada rozległości poruszanego tematu zmian klimatycznych. „Produkcje literackie” (*literary products*) należy rozumieć jako wszelkie utwory, których podstawowym budulcem jest słowo. Za przedmiot niniejszego przyczynku obrałam jednak tylko część z tego „ogromnego obszaru”, mianowicie fikcję literacką, odbicie zmian klimatycznych w utworach prozatorskich², które mogą pojawić się w sylabusach uniwersyteckich lub stanowić przedmiot badań akademickich i naukowych.

Termin *climate fiction* pochodzi od nazwy gatunku *science fiction*. Podobnie jak w odniesieniu do *science fiction* w języku angielskim używa się skrótu *sci-fi*, *climate fiction* skraca się do formy *cli-fi*. Po raz pierwszy nazwa ta została użyta w 2007 roku przez amerykańskiego dziennikarza żyjącego w Tajlandii Daniela Blooma (Milner, Burgmann 2018: 1). Od kilkunastu lat Bloom promuje *cli-fi* – między innymi prowadzi stronę internetową Cli-Fi Report Global, na której gromadzi teksty i odsyła na temat *cli-fi* z całego świata (*Cli-Fi Report Global*, [2021]). Obok terminu *climate fiction* funkcjonuje pojęcie *anthropocene fiction*, ukute przez amerykańskiego badacza Adama Trexlera (2015). Każdy z terminów akcentuje inne aspekty literatury poruszającej wątek zmian klimatycznych. Podczas gdy nazwa *anthropocene fiction* uwypukla oddziaływanie człowieka na klimat, w terminie *climate fiction* na pierwszy plan wysuwa się związek literatury z fantastyką naukową. Być może z tego powodu ta druga nazwa jest częściej używana.

Climate fiction jest niekiedy uznawana za podgatunek *science fiction*. Związki między nimi zostały zbadane przez Andrew Milnera i J.R. Burgmanna, którzy wskazali na fakt, że motywy katastrof żywiołowych pojawiają się w nowoczesnej literaturze od XIX wieku właśnie w utworach uznawanych za należące do *science fiction*, na przykład autorstwa Mary Shelley lub Juliusza Verne’a, a korzenie takich opowieści sięgają *Eposu o Gilgameszu* lub *Księgi Rodzaju* (Milner, Burgmann, 2020: 3–9). Powodzie,

¹ „*Climate fiction* to bogaty zbiór różnych produkcji literackich dotyczących klimatu. Od pamiętników [...] przez powieści, literaturę młodzieżową [...] po film. *Climate fiction* to projekt multimedialny, multigatunkowy, którego autorzy starają się opowiedzieć historię zmian klimatu” (tłum. – Z.O.).

² Poezja, literatura dla dzieci, a przede wszystkim gatunkowa literatura młodzieżowa nie mieszczą się w ramach wytyczonych granic niniejszego artykułu.

pożary czy zlodowacenia to trzy klęski żywiołowe będące najczęstszymi tematami fikcji literackiej od najstarszych czasów do współczesności. Oczywiście, katastrofy nie zawsze są przedstawione jako skutek działań człowieka. Milner i Burgmann różnią trzy rodzaje zmian klimatycznych opisywanych w literaturze: geogeniczne, powstałe wskutek naturalnych procesów takich jak trzęsienie ziemi; antropogeniczne, spowodowane działalnością ludzką; oraz ksenogeniczne, wywołane przez istoty pozaziemskie (Milner, Burgmann, 2020: 5). Wszystkie trzy typy były i są przedmiotem *science fiction*, natomiast w ciągu ostatnich kilku lat w beletrystyce coraz bardziej uwidacznia się potrzeba pisania o antropogenicznych zmianach klimatu, zmiany te przestały być bowiem fikcją. Autorzy często korzystają z aktualnych danych naukowych i na ich podstawie kreślą mroczne wizje przyszłości świata. Wrażliwość autorów i czytelników na kwestie dotyczące zmiany klimatu doprowadziły do wyłonienia się (pod)gatunku *climate fiction*.

Milner i Burgmann są przeciwni wyróżnianiu *cli-fi* jako samodzielnego gatunku, gdyż sami określają się jako twórcy *science fiction*, poza tym ich utwory stawiają w centrum zainteresowania technologię i naukę, choć oczywiście związane z klimatem (Milner, Burgmann, 2018: 5). Wskazać można wiele książek, w których pojawia się tematyka *climate engineering*, czyli nowoczesnych technologii pozwalających na łagodzenie zmian klimatycznych, rozwiązujących problem dostępu do wody pitnej czy żywności, kwestie suszy, pożarów czy powodzi. Jako przykład można tu podać powieść brytyjskiego autora Iana McEwana pod tytułem *Solar* (McEwan, 2010) czy *The collapse of western civilization* autorstwa Naomi Oreskes i Erika M. Conwaya (2014). W polskiej twórczości przykładem odwoływania się do *climate engineering* jest słuchowisko radiowe Cezarego Zbierchowskiego *Chłopi 2050, czyli Agronauci w czasach katastrofy klimatycznej* (Zbierchowski, 2020). Zbierchowski nakreślił obraz rzeczywistości połowy XXI wieku według aktualnego raportu WWF. Oczywiście jest tutaj aluzja do *Chłopów* Władysława Reymonta – obrazy życia na wsi przedstawione w obu utworach różnią się jednak diametralnie³. Na rynku słowackim również publikowane są książki z gatunku *cli-fi*. W 2020 i 2021 roku ukazały się pierwsze dwie powieści z serii *Posledné storočie*, którego autorem jest Jakub Filo (2020, 2021), niebawem ma się ukazać trzecia część. Akcja powieści rozgrywa się w różnych płaszczyznach czasowych po 2050 roku, jednakże dzięki wspomnieniom postaci wracamy do przełomowych wydarzeń początku XXI wieku, które już miały miejsce, jak pożary na całym świecie w 2019 roku.

Przywołane powieści można bez wątpienia nazwać gatunkowymi. Indyjski pisarz Amitav Ghosh jeszcze w 2016 roku wyraził zaniepokojenie, że zmianami klimatu

³ Przykład ten potwierdza teorię Milnera i Burgmanna (2018: 5) – Zbierchowski jest autorem opowiadań i powieści *science fiction*, a na stronie wydawcy utworów znajdziemy w tej właśnie kategorii.

zajmuje się przede wszystkim literaturą faktu, a proza poruszająca ten temat jest automatycznie relegowana do kategorii *science fiction*, prozy gatunkowej, której nie traktuje się poważnie (Ghosh, 2016). Zdaniem Ghosha stanowi to dowód na to, że mainstream literacki, podobnie jak cała ludzkość, nie jest świadomy nadchodzącego kryzysu (Ghosh, 2016). Polski pisarz i publicysta Dawid Juraszek twierdzi natomiast, że

nie warto skupiać się na wąsko rozumianej literaturze definiowanej jako poważna i uznana. Przeciwnie: ponieważ to dzisiejsze młodsze pokolenia będą wystawione na największe zagrożenia związane ze zmianą klimatu, powieści dla młodzieży są być może najpoważniejszą obecnie metodą mentalnego przygotowania młodych ludzi na czekającą ich przyszłość, oraz, za ich pośrednictwem, wywarcia presji na pokolenie ich rodziców, by o tę przyszłość lepiej zadbali (Juraszek, 2020).

Do podobnego wniosku dochodzą autorzy publikacji *Images of the Anthropocene in speculative fiction* (Dědinová, Łaszkiwicz, Borowska-Szerszun, eds., 2021), którzy badali szereg powieści gatunku *science fiction* i *fantasy* pod względem ukazanego w nich stosunku człowieka do przyrody i środowiska oraz narracji (post)apokaliptycznych. Dowodzą, że właśnie za pośrednictwem fantastyki czytelnicy mogą zacząć poczuwać się do odpowiedzialności za otaczający ich świat.

Wróćmy jednak do definicji *climate fiction* zaproponowanej przez LeMenager (2017). Sugeruje ona, że *cli-fi* można rozumieć bardzo szeroko i trudno ją scharakteryzować jako gatunek o konkretnych cechach i regułach. Najważniejsze wydaje się kryterium opowiedzenia historii zmian klimatu. Warto zatem postawić pytanie, czy historia ta musi stanowić główny wątek utworu, czy też można mianem *climate fiction* określać również takie dzieła, które tylko częściowo lub marginalnie poruszają temat kryzysu klimatycznego. W 2016 roku Ghosh wskazywał na paradoks nowoczesnej powieści: fikcja literacka musi być wiarygodna – warunkiem akceptacji świata przedstawionego przez odbiorców jest jego racjonalność. Mało prawdopodobne w rzeczywistym świecie wydarzenia, na przykład tornado uderzające w miejsce akcji powieści, spowodują, że dzieło zostanie określone jako fantastyka, realizm magiczny, surrealizm itp.⁴ Z perspektywy tych kilku lat od ukazania się tekstu Ghosha należy zauważyć, że motywy proklimatyczne, proekologiczne coraz częściej pojawiają się i zyskują na znaczeniu w utworach negatunkowych, które są odbiciem współczesnego świata. Wracamy zatem do stwierdzenia, że antropogeniczne, spowodowane działalnością

⁴ Sam Amitav Ghosh był niegdyś świadkiem uderzenia tornada. Pisał, że nigdy nie potrafił wykorzystać tego doświadczenia we własnej twórczości literackiej. Przytaczał przy tym popularne powiedzenie: „Gdyby to było w powieści, nikt by nie uwierzył” (Ghosh, 2016, tłum. – Z.O.).

człowieka zmiany klimatu nie są już fikcją literacką, a otaczającą nas rzeczywistością⁵. Ich wkomponowanie w tekst literacki może być wyrazem wrażliwości autora na życie roślin i zwierząt czy na ekosystem w ogóle, na pogarszający się stan środowiska naturalnego lub stanowić wyraz zaniepokojenia konkretnym wydarzeniem sygnalizującym zmiany klimatyczne.

Przykłady wątku zmian klimatycznych znajdziemy zarówno w polskich, jak i w słowackich utworach z ostatnich kilku lat, na przykład w *Jasności* Mai Wolny (2019), *Patykach, badyłach* Urszuli Zajączkowskiej (2019), opowiadaniu *Druhý Dunaj* Michala Hvoreckiego (2020) i noweli *Záchrana sveta podľa G.* Eteli Farkašovej (2020), a prekursorska w tej tematyce wydaje się powieść Olgi Tokarczuk *Prowadź swój pług przez kości umarłych* (Tokarczuk, 2009). Pozycje te są zróżnicowane pod względem gatunku, narracji czy objętości, jednakże każda z nich odnosi się w jakiś sposób do szeroko pojętej ekologii, aktualnych, przyszłych lub potencjalnych problemów związanych ze środowiskiem naturalnym.

Jasność Mai Wolny jest opowieścią o dwojgu bohaterach, których losy się przeplatają. Akcja rozgrywa się w Wielkiej Brytanii, w czasach regramentowanej energii, rozregulowanego klimatu, coraz bardziej ostrożnie dystrybuowanej żywności. To wszystko po istotnym dla fabuły wybuchu elektrowni atomowej. Urszula Zajączkowska wprowadza czytelnika w niewidzialny na co dzień świat roślin. Tytułowemu patykowi i badyłom nadaje podmiotowość, rośliny czyni samodzielnymi, niezależnymi od człowieka istotami. W opowiadaniu *Druhý Dunaj* ze zbioru *Čierny lev* Michala Hvoreckiego poznajemy historię 199-letniej bielegi, ryby migrującej kiedyś swobodnie w wodach Dunaju. Za pomocą narracji pierwszoosobowej w retrospektywie dowiadujemy się o działaniach człowieka pogarszających warunki życia bielegi, ba, nawet zagrażających życiu całego gatunku. Czas opowiadania to koniec XXI wieku, w którym człowiek odtwarza korytarze migracyjne w Dunaju, a zatem utwór ma wydźwięk optymistyczny. *Záchrana sveta podľa G.* to nowela o życiu kobiety G., która próbuje „ratować” świat nieustannym porządkowaniem i naprawianiem wszystkiego wokół siebie. Bohaterka za jedną z wielu chorób świata uważa nadmierną konsumpcję. Zdaniem kobiety dążenie do wzrostu – gospodarczego i materialnego, czy też wzrostu w sensie nieustannego poszukiwania coraz to nowych przeżyć i doświadczeń – prowadzi do zagłady świata. Protagonistka pastiszu kryminalnego Olgi Tokarczuk wymierza sprawiedliwość na własną rękę – chce pomścić zabijane przez myśliwych „Zwierzęta”.

Wspomniane teksty literackie mogą stać się przedmiotem zajęć z zakresu literaturoznawstwa i wykładów uniwersyteckich na temat krajowej literatury

⁵ Na przykład wykorzystanie w powieści rozgrywanej się w Europie Środkowej motywu tornada po jego przejściu nad południowymi Morawami pod koniec czerwca 2021 roku zapewne już nie zostanie uznane za niewiarygodne.

współczesnej. W ostatnich latach systematycznie badany i poddawany analizom na uniwersytetach jest dorobek Olgi Tokarczuk, w tym przywołany utwór z motywem zmian klimatycznych. Trudno jednak postulować prowadzenie wykładów bazujących na pozostałych ze wspomnianych tekstów, gdyż powstały one niedawno, a w twórczości ich autorów motywy ekologiczne pojawiały się dotąd albo na marginesie, albo wcale. Zestawienie utworów z różnych krajów może być jednak inspirujące zarówno w obrębie komparatystyki literackiej rozumianej jako filologiczne porównywanie uwzględniające także uwarunkowania kulturowe i społeczne (por. Figueira, 2013: 6–7), jak i dla tak zwanej literatury światowej czy globalnej (*world literature*), gdyż zmiany klimatu są zjawiskiem ogólnoswiatowym.

Narzędzia do badania utworów *cli-fi* oferuje ekokrytyka, która rozwija się od lat dziewięćdziesiątych minionego wieku przede wszystkim w literaturoznawstwie angloamerykańskim, a od początku drugiego tysiąclecia znajduje swoje miejsce także w nurcie badań krytycznych w Polsce. Ekokrytyka to „praktyka interpretacyjna wysuwająca na pierwszy plan kwestię relacji pomiędzy istotami ludzkimi a ich środowiskiem naturalnym oraz sposoby przedstawiania tej relacji w tekstach (literackich i innych)” (Fiedorczuk, 2013). Choć ekokrytyczne sposoby zajmowania się tekstami są bardzo zróżnicowane i mogą, w zależności od metod badawczych, służyć formułowaniu mniej lub bardziej uzasadnionych postulatów, pozwalają nam spojrzeć zarówno na nasze środowisko, jak i na literaturę z innej perspektywy (Tabaszewska, 2011: 220). Umożliwiają zatem reinterpretację i krajowego, i zagranicznego kanonu literackiego.

W Polsce ekokrytyka jako przedmiot ujęta jest w programach studiów anglistycznych i polonistycznych. Na Uniwersytecie Warszawskim Julia Fiedorczuk prowadzi zajęcia z amerykańskiej krytyki ekologicznej (*Amerykańska krytyka ekologiczna*, [2021]), na Uniwersytecie w Białymstoku Dariusz Piechota organizuje na filologii polskiej konwersatorium ekokrytyka (*Konwersatorium „Ekokrytyka”*, [2021]), na polonistyce na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wprowadzono zajęcia laboratoria natury: teoria i działanie (*Laboratoria natury: teoria i działanie*, [2021]), Katarzyna Więckowska z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu zajmuje się naukowo ekokrytyką w literaturze i filmie angielskiego kręgu językowego (*Media, film, literature: Ecocritical explorations in literature and film*, [2021]). Polskie badania ekokrytyczne szybko się rozwijają, przykładami *pars pro toto* mogą być zorganizowana w 2016 roku konferencja naukowa pod tytułem *Go East!: Ekokrytyka w Europie Środkowo-Wschodniej* (CfP: *Go East!: Ekokrytyka w Europie Środkowo-Wschodniej*, [2021]), numer 2. czasopisma „Teksty Drugie” z 2018 roku czy tom *Ekokrytyka* pod redakcją Krzysztofa Wojciechowskiego z 2018 roku.

Niestety na Słowacji ekokrytyka nie znalazła dotąd stabilnego miejsca w badaniach literaturoznawczych. W kilku artykułach zajmował się nią Michal Kamenčík z Uniwersytetu Trnavskiego – analizował słowacką poezję XX stulecia z punktu

widzenia ekopoetyki (Kamenčík, 2012, 2014). Z przeprowadzonych badań wynika, że na słowackich uniwersytetach ekokrytyka jest omawiana tylko jako jedna z wielu koncepcji interpretacyjnych w ramach studiów anglistycznych, natomiast jako samodzielny przedmiot funkcjonuje tylko na Uniwersytecie Komeńskiego w Bratysławie, a zajęcia są przeznaczone jedynie dla doktorantów i stanowią zaledwie ogólne wprowadzenie do tematu (*Informačný list predmetu. Ecocriticism and cultural ecology*, [2022]). Stan ten zainspirował mnie do stworzenia kursu dla studentów studiów środkowoeuropejskich: *Ecocriticism and climate fiction in Polish and Slovak literature*, na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie. Kurs został zrealizowany w letnim semestrze 2022 roku, a pod kątem ekokrytycznym omawiane były wymienione dzieła Wolny, Tokarczuk, Zajączkowskiej, Fila, Farkašovej oraz wybrane wiersze Wisławy Szymborskiej i Julii Fiedorczuk (*Informačný list predmetu. Ecocriticism and climate fiction in Polish and Slovak literature*, [2022]).

Przedstawione rozważania nasuwają kilka sposobów badania, a następnie nauczania literatury opowiadającej historię zmian klimatu. Po pierwsze, można skupić się na literaturze gatunkowej i badać *climate fiction* jako część szerszej rozumianej fantastyki naukowej, związanej też z utopią lub dystopią. Inną drogę wskazuje ekokrytyka, zwracająca uwagę na wątki ekologiczne w utworach negatunkowych i pozwalająca z perspektywy relacji człowiek – natura interpretować nie tylko współczesne, lecz także kanoniczne dzieła⁶. Adeline Johns-Putra dowodzi, że badania literatury z wątkami zmian klimatu można nie ograniczać gatunkowo. W swojej monografii skupia się na temacie etyki i odpowiedzialności wobec następnych pokoleń w powieściach o zmianach klimatu, analizuje zarówno utwory realistyczne, jak i *science fiction* lub *climate fiction* (Johns-Putra, 2019). Każda z tych dróg ma swoje uzasadnienie. W krajach środkowoeuropejskich potencjał tych perspektyw badawczych nie jest w pełni rozwinięty ani w badaniach naukowych, ani w kształceniu uniwersyteckim. W moim przekonaniu w odpowiedzi na wzrost liczby utworów literackich ukazujących zmiany klimatu i/lub wzrost popularności takiego piśmiennictwa literaturoznawstwo coraz częściej będzie przeprowadzać badania nad gatunkiem *cli-fi* nie tylko pod względem tematu i przekazu, lecz także strony formalnej i artystycznej.

⁶ W tym kontekście należy wspomnieć o pojęciu *environmental literature* jako przedmiocie uniwersyteckim na Uniwersytecie Oregon (*ENG 230 [...]*, [2021]; *Introduction to environmental literature*, [2021]).

Bibliografia

TPDJP.2022.31.06 s. 8 z 10

- Amerykańska krytyka ekologiczna*, [2021], Uniwersytet Warszawski, Informator ECTS, http://informatorects.uw.edu.pl/pl/courses/view?prz_kod=3301-LA2209 [dostęp: 15.07.2021].
- CfP: *Go East!: Ekokrytyka w Europie Środkowo-Wschodniej*, [2021], Polonoznawstwo Interdyscyplinarne, <https://www.pol-int.org/pl/conference/cfp-go-east-ekokrytyka-w-europie-srodkowo-wschodniej-go-east> [dostęp: 15.07.2021].
- Cli-Fi Report Global*, [2021], <http://www.cli-fi.net/index.html> [dostęp: 15.07.2021].
- Dědinová T., Łaskiewicz W., Borowska-Szerszun S., eds., 2021, *Images of the Anthropocene in speculative fiction: Narrating the future*, Lexington Books, Lanham.
- ENG 230: *Introduction to environmental literature*, [2021], University of Oregon, <https://blogs.uoregon.edu/environmentalliterature230/syllabus/> [dostęp: 15.07.2021].
- Farkašová E., 2020, *Záchrana sveta podľa G.*, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, Bratislava.
- Fiedorczuk J., 2013, *Ekokrytyka: bardzo krótkie wprowadzenie*, *Fragile*. Pismo Kulturalne, 3.10.2013, <https://fragile.net.pl/ekokrytyka-bardzo-krotkie-wprowadzenie/> [dostęp: 15.07.2021] (pierwodruk: „*Fragile*. Pismo kulturalne” 2010, nr 3 (9)).
- Figueira D., 2013, *The future of comparative literature in a world of world literature: The US experience*, „*Journal of the Comparative Literature Association of India*”, no. 2 and 3 (February), s. [1]–[12].
- Filo J., 2020, *Posledné storočie*, č. 1: *Návrat do Dimony*, Jakub Filo, Bratislava.
- Filo J., 2021, *Posledné storočie*, č. 2: *Pátranie po archách*, Jakub Filo, Bratislava.
- Ghosh A., 2016, *Where is the fiction about climate change?*, *The Guardian*, 28.10.2016, 8.00, <https://www.theguardian.com/books/2016/oct/28/amitav-ghosh-where-is-the-fiction-about-climate-change-> [dostęp: 15.07.2021].
- Hvorecký M., 2020, *Čierny lev*, Marenčin PT, Bratislava.
- Informačný list predmetu. Ecocriticism and climate fiction in Polish and Slovak literature*, [2022], Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta.
- Informačný list predmetu. Ecocriticism and cultural ecology*, [2022], Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta.
- Introduction to environmental literature*, [2021], ASLE, <https://www.asle.org/syllabi/introduction-environmental-literature/> [dostęp: 15.07.2021].
- Johns-Putra A., 2019, *Climate change and the contemporary novel*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Juraszek D., 2020, *Przyszłość przez zielone okulary: rola literatury w dobie wyzwań klimatycznych*, *Fragile*. Pismo Kulturalne, 12.11.2020, <https://fragile.net.pl/przyszlosc-przez-zielone-okulary-rola-literatury-w-dobie-wyzwan-klimatycznych-2/> [dostęp: 30.06.2022]. (Pierwodruk: „*Fragile*. Pismo Kulturalne” 2017, nr 3–4 (37–38)).

- Kamenčík M., 2012, *Ekoliteratúra a jej postmoderná šanca (poznámka k slovenskému básnickému kontextu)*, w: *Brněnské texty k slovakistice. Postmodernismus: smysl, funkce a výklad (jazyk, kultura, literatura, politika)*, red. I. Pospíšil, J. Šaur, A. Zelenková, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Brno, s. 39–45.
- Kamenčík M., 2014, *Literárna cesta k oceňovaniu prírody*, „Kontexty kultúry a turizmu”, nr 1, s. 33–37, <https://kmkt.sk/kontexty/literarna-cesta-k-ocenovaniu-prirody/> [dostęp: 15.07.2021].
- Konwersatorium „Ekokrytyka”*, [2021], Uniwersytet w Białymstoku, USOS Web, https://usosweb.uwb.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/przedmioty/pokazPrzedmiot&kod=340-PS1-2KON4 [dostęp: 15.07.2021].
- Laboratoria natury: teoria i działanie*, [2021], Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, USOS Web, https://usosweb.amu.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/przedmioty/pokazPrzedmiot&kod=03-F-LNT [dostęp: 15.07.2021].
- LeMenager S., 2017, *What is cli-fi?*, Radcliffe Institute, Harvard University, YouTube, 25.01.2017, <https://www.youtube.com/watch?v=P9XuxHtfOxQ> [dostęp: 15.07.2021].
- McEwan I., 2010, *Solar*, Jonathon Cape, London.
- Media, film, literature: Ecocritical explorations in literature and film*, [2021], Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, USOS Web, https://usosweb.umk.pl/kontroler.php?_action=katalog2/przedmioty/pokazPrzedmiot&kod=2510-f2ENG1W-MFL-ECE [dostęp: 15.07.2021].
- Milner A., Burgmann J.R., 2018, *A short pre-history of climate fiction*, „Extrapolation”, vol. 59 (1), s. 1–23, <https://doi.org/10.3828/extr.2018.2>.
- Milner A., Burgmann J.R., 2020, *Science fiction and climate change. A sociological approach*, Liverpool University Press, Liverpool, <https://doi.org/10.2307/lj.ctvzsmck6>.
- Oreskes N., Conway E.M., 2014, *The collapse of western civilization*, Columbia University Press, New York.
- Tabaszewska J., 2011, *Zagrożenia czy możliwości. Ekokrytyka – rekonesans*, „Teksty Drugie”, nr 3, s. 205–220.
- Tokarczuk O., 2009, *Prowadź swój pług przez kości umarłych*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Trexler A., 2015, *Anthropocene fictions. The novel in a time of climate change*, University of Virginia Press, Charlottesville.
- Wolny M., 2019, *Jasność*, Mando, Kraków.
- Zajączkowska U., 2019, *Patyki, badyle*, Wydawnictwo Marginesy, Warszawa.
- Zbierzchowski C., 2020, *Chłopi 2050, czyli Agronauci w czasach katastrofy klimatycznej*, Storytel Original, audiobook.

Zuzana Obertová – doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Katedrze Filologii Słowiańskich Wydziału Filozoficznego na Uniwersytecie Komeńskiego w Bratysławie. Interesuje się polsko-słowackimi związkami literackimi. W badaniach naukowych skupia się na przekładzie literackim oraz komparatyście literackiej. Jest autorką kilkunastu artykułów naukowych, regularnie publikuje w czasopiśmie „Przekłady Literatur Słowiańskich”.

Zuzana Obertová – PhD., assistant professor at the Department of Slavic Philology of the Faculty of Philosophy at the Comenius University in Bratislava. She is interested in Polish-Slovak literary relations. In her research, she focuses on literary translation and literary comparative studies. She has published several scholarly articles, including regular contributions to the journal *Przekłady Literatur Słowiańskich* [Translations of Slavic Literatures].